

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ ДО ІНТЕРКУЛЬТУРНОГО ДІАЛОГУ

У статті розглядаються особливості становлення елементів етнонаціональної структури українського суспільства, здійснення ними своїх функцій, як і функціонування структури в цілому та відповідні наслідки для етнонаціонального розвитку української держави, які впливають на формування у майбутнього вчителя музики готовності до інтеркультурного діалогу.

Інтеграція України у світове співтовариство є невідкладним завданням, що охоплює й освітню галузь, зміст якої визначається пріоритетністю вимог часу, потребами соціально-економічного розвитку і зумовлюється суспільними відносинами, станом науки, технології, культури. Сучасне Закарпаття – поліетнічний регіон України, в якому проживає більше 130 національностей. Зміни, що відбуваються сьогодні на Закарпатті в галузі політики, економіки, соціальних відносин викликали певну тенденцію міжетнічного розшарування. Як зазначає В. Б. Євтух, етнічність – термін, який відтворює якісні характеристики людини або групи людей, пов'язані з їхнім етнічним походженням і які виявляються у побуті, культурі, поведінці й в цілому у ментальності, підтверджуючи це походження й вирізняючи їх з поміж інших [8, с.14]. Етнологи та етносоціологи активно послуговуються цим терміном з середини 1960-х рр., коли у країнах з поліетнічним складом населення зростає зацікавленість походженням, а відтак культурою, традиціями представників різних народів, які волею долі опинилися у рамках однієї держави. Значення етнічності для окремого народу чи його вихідців, які мешкають в іноетнічному оточенні, полягає у тому, що вона є джерелом їхньої ідентичності у різні періоди історичного розвитку поліетнічних країн й залежить від низки чинників, серед котрих вагому роль відіграють можливості вдоволення потреб вихідців з інших народів у конкретному суспільстві [8, с. 15].

Мета статті полягає у висвітленні особливостей формування готовності майбутніх учителів музики до інтеркультурного діалогу в умовах поліетнічного регіону.

Етнізація освіти набуває в наші дні небувалого розмаху. Не випадково сьогодні говорять про “етнічний ренесанс”, “етнічний парадокс”. Етнонаціональні проблеми постають у центрі уваги світової громадськості, набувають глобального характеру. Про важливість розробки і дослідження даної проблеми йдеться у Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті [1, с. 8].

Систему національної освіти України характеризує включення етнокультурних компонентів у проекти, концепції, програми найрізноманітніших освітніх установ, які представляють достатньо широку картину різноманіття підходів, концептуальних установок, ступеня включеності етнокультурних явищ та їхньої взаємодії в освітньому процесі. Серед основних завдань сучасної освіти можна назвати:

– забезпечення історичної спадкоємності поколінь, збереження, розповсюдження і розвиток національної культури, виховання дбайливого ставлення до історичної та культурної спадщини;

– виховання патріотів, громадян правової, демократичної держави, які поважають права та свободи особистості, володіють високою моральністю, проявляють національну і релігійну терпимість, шанобливе відношення до мов, традицій і культури інших народів.

Зростання етнізації освіти наприкінці ХХ – початку ХХІ століття мало значний вплив на

систему професійної педагогічної освіти. Серед чинників, які вплинули на цей процес, можна умовно виокремити політичні, соціально-економічні, соціально-культурні та наукові. Ці галузі суспільного буття у всі часи відігравали істотну роль у становленні сфери освіти, додаючи їй певну спрямованість і формуючи характер освітніх парадигм. На посилення етнічної складової в освіті вплинули, з одного боку, ідеї “транснаціоналізму”, “глобалізації”, з іншого – загострення проблем актуалізації відмінностей – національних, культурних, гендерних, расових, релігійних. Інтеграційні тенденції, універсалізм, який набирає силу, та тенденції до виявлення унікальності різних народів надають особливої значущості проблемі поєднання універсальних принципів і цінностей з позитивним (а не просто нейтральним) відношенням до відмінностей (зокрема, етнічних). Загострення міжрегіональних, міжетнічних, міжконфесійних конфліктів, сплески міжнародного тероризму і злочинності привело до перегляду сфери пізнання, пов'язаної з культурним, етнічним і регіональним різноманіттям, до перегляду національної і культурної політики безпосередньо в Україні.

Ці ідеї знаходять своє втілення в основних державних документах про освіту – “Державній національній програмі “Освіта” (Україна, ХХІ століття. 1994 р.), “Концепції 12-річної загальної середньої освіти”, “Концепція громадянського виховання” (2000 р.), “Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті” (2002 р.), “Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні” (2005 р.). Полікультурні компетенції включено до “Державного стандарту базової та повної шкільної освіти” (2003 р.). Серед головних завдань і пріоритетів освіти визначено виховання людини демократичного світогляду й культури, поваги до традицій народів та їхніх культур, культуру світу.

Отже, важливим механізмом подолання негативних явищ, пов'язаних з національним питанням, можна вважати формування готовності майбутніх учителів музики до інтеркультурного діалогу в соціокультурному середовищі. Формування готовності майбутніх учителів музики до інтеркультурного діалогу як один з напрямів духовного розвитку є процесом входження особистості у новий культурний простір, орієнтує її на вільний творчий розвиток в соціокультурному середовищі. Пізнання унікальності, неповторності кожної культури відбувається через самопізнання, самоактуалізацію особистості в результаті її саморозвитку та самоорганізації, а прагнення прилучитися до скарбів світової культури дозволяє розглядати культуру як систему суб'єктивних сенсів і ціннісних орієнтацій.

Музична культура як естетична категорія свідомості кожного етносу акумулює світогляд народу, його смаки, схильності, інтереси, етичні, історичні, філософські, художньо-естетичні погляди, а також передові ідеї та особливості в масштабі всього людства.

Формування готовності студентів до інтеркультурного діалогу у процесі фахової підготовки майбутніх учителів музики є інноваційним за своєю природою процесом, що трансформує існуючі традиції та породжує нові культурні цінності, збагачуючи тим самим як суб'єктів освітнього процесу, так і сам освітній процес.

Проблема готовності широко висвітлювалась у психолого-педагогічній літературі. Зокрема, готовність як психологічний феномен досліджували М. Дяченко, Л. Кандибович, М. Левітов, В. Моляко, А. Пуні та ін. Готовність до різних видів педагогічної діяльності розглядається в працях А. Деркача, Г. Костюка, А. Петренка, В. Сластьоніна, В. Щербини та ін. Теорію і практику формування готовності студентів педагогічних ВНЗ до професійної діяльності розглядають А. Линенко, О. Матвієнко, В. Смирєнський, Г. Падалка, О. Рудницька, П. Харченко та ін. Різним сторонам готовності суб'єктів освітнього процесу до професійної діяльності присвячені праці А. Бодальова, Н. Кузьміної, А. Мудрика, Л. Спіріна та ін. Культура міжнаціонального спілкування аналізується у працях М. Кучукова, І. Селєзньова. Вивченням полікультурного виховання займалися О. Гугаленко, Г. Дмитрієва, В. Жадько,

М. Кузьмін, С. Мельничук, В. Мірошніченко, В. Симухіна та ін. Культурологічні концепції освіти в особистісно зорієнтованій парадигмі розробляються Є. Бондаревською, С. Кульневичем, А. С. Петеліним, О. Шевнюк, І. С. Якиманською та ін. Проблема діалогу культур розглянута у працях М. Бахтіна, В. Біблера, С. Курганова. Проблеми міжкультурної комунікації присвячені праці Л. Гришаєвої, Д. Гудкова, О. Рябова, Л. Цурикової та ін.

Культура особистості та музично-естетичне виховання – об'єкти дослідження філософів: Л. Когана, І. Ляшенка, М. Мамардашвілі, Р. Тельчарової та ін.; психологів: Л. Виготського, В. Давидова, Л. Занкова, О. Леонтєва, С. Рубінштейна, Б. Теплова та ін.; мистецтвознавців: Б. В. Асафєва, Р. І. Грубера, А. Н. Сохора та ін.; музикантів-педагогів: Е. Абдулліна, О. Апраксіної, Л. Аржачнікової, А. Козир, Г. Падалки, О. Рудницької, Н. Терентєвої, О. Хижної, Г. Ципіна, С. та В. Шацьких, О. Шевнюк, О. Щолокової та ін.

Однак, проводячи аналіз досліджень з проблеми готовності майбутніх учителів музики до інтеркультурного діалогу в умовах поліетнічного регіону, можна відмітити, що, не дивлячись на значну кількість праць, присвячених полікультурному вихованню та культурі міжнаціонального спілкування, питання формування готовності студентів до міжнаціонального інтеркультурного діалогу в умовах поліетнічного регіону досліджені недостатньо.

На нашу думку, стимулом вдосконалення процесу формування готовності майбутніх учителів музики до інтеркультурного діалогу є необхідність подолання суперечностей між:

– об'єктивною потребою суспільства у конкурентоздатних фахівцях, готових до діалогу у міжнаціональному полікультурному середовищі, та організацією педагогічного процесу у вищій школі, що не враховує можливості фахової підготовки у формуванні готовності студентів до інтеркультурного діалогу;

– високим рівнем розробленості концепцій гуманістичної особистісно зорієнтованої освіти і відсутністю належної уваги до проблем формування готовності майбутніх учителів музики до інтеркультурного діалогу як процесу культурного саморозвитку особистості в сучасному багатонаціональному суспільстві;

– багатонаціональним полікультурним освітнім простором, що об'єктивно існує і постійно розширюється, та відсутністю цілеспрямованої діяльності з формування готовності студентів до інтеркультурного діалогу;

– функціональною спрямованістю викладання фахових дисциплін та цілісним характером фахової діяльності майбутніх учителів музики.

Формування готовності студентів до інтеркультурного діалогу ми розуміємо як розвиток мотивації до діалогу, активного контекстного суб'єкт-суб'єктного спілкування, емоційно-творчого відношення до культури різних народів, що впливають на становлення толерантності та емпатії особистості студента. Виходячи з цього, можна вважати, що формування готовності студентів до міжнаціонального інтеркультурного діалогу є складовою особистісно зорієнтованої освіти, яка найбільшою мірою сприяє повноцінному розвитку особистості та формує здатність осмислювати, суб'єктивувати дійсність.

Особистісно зорієнтована парадигма освіти вимагає переходу від суб'єкт-об'єктної до суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача та студента. Тому при особистісно зорієнтованому навчанні зусилля педагога спрямовані на організацію діалогу, стимулювання особистісного саморозвитку студента і саморегуляції. У основі проектування особистісно зорієнтованої освіти знаходиться культурологічний підхід, що "орієнтує систему освіти на діалог з культурою людини як її творця і суб'єкта, здатного до культурного саморозвитку" [4, с. 63]. Культурологічний підхід, за Є. Бондаревською, у концепції особистісно зорієнтованої освіти розставляє ціннісні акценти гуманістичного змісту виховання. "Людина культури – гуманна

особистість. Гуманність – вершина моральності, оскільки в ній любов до людей, до всього живого поєднується з милосердям, добротою, здатністю до співпереживання, альтруїзмом, готовністю надавати допомогу, розумінням цінності і неповторності кожної людини, недоторканності людського життя, милосердя, злагоди, добросусідства, уміння проявляти терпимість до всіх людей, незалежно від раси, національності, віросповідання, положення в суспільстві, особистісних властивостей” [4, с. 128].

Українська національна музична культура, будучи своєрідною, унікальною гілкою музичного мистецтва, представляє багатий матеріал для використання її у фаховій підготовці майбутніх учителів музики, ґрунтуючись на принципах європейської музики і відображаючи передові ідеї і новаторський дух сучасної музичної культури, має яскраво виражений національний характер і в процесі вивчення збагачує виконавський і педагогічний репертуар майбутніх учителів музики.

Висновки. Таким чином, готовність студентів до інтеркультурного діалогу – це не лише процес і результат оволодіння людиною певною системою знань, необхідних для формування професійних умінь і навичок, а, перш за все, саморозвиток і самоорганізація особистості. Отже, формування готовності студентів до міжнаціонального інтеркультурного діалогу є складовою особистісно зорієнтованої освіти, основний принцип якої – створення умов для реалізації особистісно розвиваючих функцій освітнього процесу, виховання гуманної особистості, здатної до культурного саморозвитку в сучасному багатонаціональному суспільстві, організації діалогу, що стимулює особистісний саморозвиток і саморегуляцію студента.

Розуміння і прийняття всього різноманіття художньої культури сприяє зміні ціннісних орієнтації особистості та вимагає наявності певних особистісних якостей: толерантності як визнання рівноправ'я і свободи кожного народу, розуміння різноманіття культур; емпатії як суб'єктивного сприйняття іншої людини, здатності проникнення у її внутрішній світ, що виявляється у формі співпереживання, співчуття, розуміння його думок і відчуттів; діалогічності як психологічної якості особистості, що дозволяє взаємодіяти, співробітничати в суспільстві.

Використана література:

1. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХ ст. // Освіта. – 2002. – № 26.
2. *Бондаревская Е. В.* Смыслы и стратегии личностно ориентированного воспитания // Педагогика. – 2001. – № 1. – С. 17-24.
3. *Бондаревская Е. В.* Гуманистическая парадигма личностно-ориентированного образования // Педагогика. – 1997. – № 4. – С. 11-17.
4. *Бондаревская Е. В., Кульневич С. В.* Педагогика: Личность в гуманистических теориях и системах воспитания. – Ростов-на-Дону : ТЦ “Учитель”, 1999. – 560 с.
5. *Борев Ю.* Эстетика : в 2-х т. – 2-е изд. доп. – М.–Смоленск : Русич, 1997. – Т.1. – 576 с.; Т. П. – 640 с.
6. *Бромлей Ю. В.* Этнос и этнография. – М. : Наука, 1973. – 223 с.
7. *Гачев Г.* Национальные образы мира : курс лекций. – М. : Издательский центр “Академия”, 1998. – 432 с.
8. *Євтух В. Б.* Структура та характер взаємодії елементів сучасного українського етносу // Формування української нації: історія та інтерпретації. – Львів, 1995.
9. *Рудницька Т. М.* Трудовий потенціал українського суспільства в етнічному вимірі // Українське суспільство на порозі третього тисячоліття. – К., 1999. – С. 634, 638-639.
10. *Саган О. Н., Пилипенко Т. І.* Європейські пріоритети державної етнонаціональної політики України. – К., 2008. – С. 63.
11. *Шацкий С. Т.* Работа для будущего. Документальное повествование : кн. для учителя / сост. В. И. Малинин, Ф. А. Фрадкин, – М. : Просвещение, 1989. – 223 с.

А н н о т а ц и я

В статье рассматриваются особенности становления элементов этнонациональной структуры украинского общества, исполнение ними своих функций, как и функционирование структуры в целом, а так же последствия для этнонационального развития украинского государства, которые влияют на формирование у будущего учителя музыки готовности к интеркультурному диалогу.

A n n o t a t i o n

In the article are described a features of formation of elements of ethnonational structure of the Ukrainian society, realisation the functions by them, as well as functioning of structure as a whole and corresponding consequences for ethnonational development of the Ukrainian state are analysed and focuses on the problems of teaching staff training, the basis of which makes the principles of humanistic education upbringing.

Лозенко А. П.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

РЕФЛЕКСИВНІ УМІННЯ У СТРУКТУРІ ДИДАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті розглядаються питання місця рефлексивних умінь у структурі дидактичної підготовки вчителя початкової школи.

***Ключові слова.** Дидактична підготовка вчителя початкових класів; дидактична готовність; дидактичні уміння; рефлексивні уміння; ретроспективні, перспективні, ситуативні, інтелектуальні, комунікативно-кооперативні, особистісні рефлексивні уміння.*

У відповідності із сучасними вимогами ECTS, у зв'язку із розробкою та впровадженням Галузевих стандартів вищої педагогічної освіти в Україні, у контексті компетентнісного підходу, рефлексія стає важливим компонентом не тільки психологічної, а й загально-педагогічної підготовки (і, дидактичної, як її складової). Тому, особливої актуальності, у контексті сьогодення, набуває проблема формування у майбутніх учителів початкових класів рефлексивних умінь протягом їх дидактичної підготовки у ВПНЗО.

Слід зауважити, що між вимогами до дидактичної діяльності майбутнього учителя початкових класів, закладених у Галузевих стандартах вищої освіти за освітньо-кваліфікаційним рівнем “Бакалавр” (а саме, рефлексивним аспектом дидактико-методичної виробничої функції) та практично функціонуючою системою дидактичної підготовки з урахуванням рефлексивної її складової спостерігаються протиріччя.

Тому, на часі постає питання підвищення ефективності дидактичної підготовки студентів спеціальності “Початкове навчання” засобами формування у них рефлексивних умінь.

“Дидактична підготовка” є фундаментальною та обов'язковою складовою більш глобального процесу, яким є професійно-педагогічна підготовка. Про це свідчать наукові доробки О. А. Абдуліної, І. А. Зязюна, О. М. Пехоти, А. А. Грекова, О. П. Бондаревської, Л. О. Хомич, О. Я. Савченко, Н. Г. Ничкало, П. М. Гусака, О. Г. Мороза та ін.

Особливості дидактичної підготовки вчителів початкової школи досліджували В. І. Бондар, І. М. Шапошнікова, Н. В. Воскресенська, П. М. Гусак, О. І. Бульвінська,